

УДК 378.37.01:338.435.373.21

В.І. КУЦЕНКО¹, О.В. ГАРАЩУК²

¹Державна установа «Інститут економіки природокористування та сталого розвитку НАН України»
бульв. Тараса Шевченка, 60, Київ, 01032, Україна

²Державна інспекція навчальних закладів України
вул. Метробудівська, 5а, Київ, 03065, Україна

НОВА ПАРАДИГМА СОЦІОГУМАНІТАРНОГО РОЗВИТКУ – ВАЖЛИВИЙ ЧИННИК ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІННОВАЦІЙНОЇ ЕКОНОМІКИ

У статті розкрито значення соціогуманітарної сфери в розвитку економіки та суспільства, проаналізовано її сучасний стан, виявлено основні проблеми й обґрунтовано нову парадигму соціогуманітарного розвитку як важливий чинник переведення економіки України на інноваційний шлях.

Ключові слова: парадигма, інновації, економіка, соціогуманітарна сфера.

Як зазначає Президент України В.Ф. Янукович, вітчизняна економіка потребує серйозної структурної перебудови. Це пов'язано насамперед з істотними змінами балансу між її економічними центрами та регіонами, роль яких дедалі зростає; між сферою матеріального і нематеріального виробництва. Як свідчить практика, економічний стан будь-якої країни великою мірою визначається її конкурентоспроможністю. На жаль, в Україні цей показник не просто вкрай низький, а й має тенденцію до погіршення. Якщо, скажімо, у 2008 р. серед 133 країн за конкурентоспроможністю наша держава посідала 73 місце, то в 2010 р. — 82 [1]. Низькими залишаються й інші макроекономічні показники. Так, валовий внутрішній продукт (ВВП) на одну особу (за паритетом купівельної спроможності) у 2011 р. був у 6 разів меншим, ніж в Австрії, Швеції та Нідерландах, у 4 рази — ніж у Чехії, утричі — ніж у Польщі [2; с. 30, 543–544].

Усе це негативно позначається на життєвому рівні громадян. Основним джерелом доходів більшості населення України є заробітна плата, яка значно нижча, ніж у країнах Західної Європи. Зокрема, в 2010 р. середньомісячна зарплата в нашій державі становила 282,2 дол. США, тоді як у Польщі — 1069,9, Чехії — 1333,7, Естонії — 1045,0, Ісландії — 3586,7. Навіть на пострадянському просторі вона є однією з найменших [2; с. 30, 543–544]. Особливо низька заробітна плата у сфері освіти, охорони здоров'я та надання соціальної допомоги (у 2011 р. середньомісячна номінальна заробітна плата працівників зазначених галузей відповідно становила 2081 і 1778 грн за середнього показника 2633 грн). Зарплата в Україні відірвана від продуктивності праці, тому в більшості працівників немає стимулів до її збільшення. Зрозуміло, що політика низької оплати праці — це політика низької продуктивності праці та високої бідності.

На жаль, як видно з табл. 1, за якістю життя, що включає багато параметрів (табл. 2), Україна значно поступається іншим

Табл. 1.

Рейтинг країн ЄС та України [3]

Країна	Рейтинг	За коефіцієнтами Джині		За інтегральним показником якості життя		За показником нерівномірності економічного розвитку	
		2005	2010	2005	2010	2005	2010
Україна		15	15	28	26	23–24	27
Іспанія		18	21	6	12	9	17–18
Португалія		27	26	9	17	5–8	7
Греція		21	23	23	16	11–15	12
Словаччина		8–9	3–4	21	19	22	22
Польща		24	18–19	24	18	10	13–16
Естонія		22	18–19	17	20	11–15	19
Румунія		17	25	26	25	17	21–22
Болгарія		25	24	22	24	19–20	26
Литва		26	28	25	22	18	24–25
Латвія		25	27	18	23	23–24	24–25

європейським державам і фактично належить до бідних країн.

Важливим показником якості життя є забезпеченість населення необхідними житловими умовами, зокрема комфортність і доступність житла. Міжнародний стандарт житлових умов, розроблений в ООН і ЮНЕСКО, передбачає норму в не менш ніж 30 м² загальної площі житла в розрахунку на одного мешканця. Водночас кожне домогосподарство повинне мати окреме житло традиційного типу. При цьому кожен член домогосподарства потребує індивідуальну кімнату плюс, як мінімум, дві кімнати, призначені для спільного користування.

Нині ж в Україні на одного мешканця припадає 23,5 м² житлового фонду, зокрема в

містах — 21,9 м². На квартирному обліку перебуває 1,1 млн сімей та однаків [2; с. 421]. Тож не дивно, що практично кожне друге домогосподарство нашої країни незадоволене своїми житловими умовами, а серед домогосподарств із дітьми — близько 60%. Такий стан із житлово-комунальними умовами та водозабезпеченням (використання свіжої води для побутово-питних потреб лише протягом 2000–2011 рр. зменшилося з 3311 млн м³ до 1860, тобто на 44%) не міг не позначитися на стані здоров'я населення [2; с. 58]. До речі, до цього необхідно додати і рівень споживання продуктів харчування, який протягом двох останніх десятиліть в Україні значно погіршився. Скажімо, в 2011 р. рівень споживання м'яса та м'ясопродуктів (у перерахунку на м'ясо) становив лише 75% від рівня 1990 р., молока та молочних продуктів — 55%, риби і рибопродуктів — 77%.

Важливим показником стану здоров'я населення є його захворюваність, яка в Україні, на жаль, має тенденцію до зростання (рис. 1).

Як результат, маємо високу смертність, зокрема передчасну, особливо на фоні європейських держав. Якщо в країнах ЄС-15 інфекційні та паразитарні хвороби зумовлюють 2,0% передчасних смертей, то в Україні — 6,8%, туберкульоз — відповідно 0,1 і 3,5%,

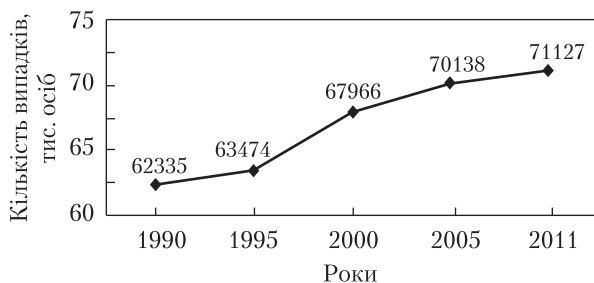

Рис. 1. Кількість зареєстрованих уперше в житті випадків захворювань на 100 тис. населення

Табл. 2.

Основні показники якості життя [4]

Індекс якості життя	Характеристика якості життя населення	Показники рівня якості життя
Вартість життя	Вартість життя і споживчі ціни	Вартість мінімального продовольчого кошика, необхідного для задоволення потреб у їжі
Відпочинок і культура	Освіта і культура. Організований відпочинок, фізична культура і спорт	Середня тривалість навчання у школі
Економіка	Доходи і витрати	ВВП на душу населення. Середньодушові доходи домогосподарств, їхні рівень і структура
Стан довкілля	Санітарно-гігієнічні умови життя	Доступ до питної води. Забезпеченість санітарно-гігієнічних умов життя
Свобода	Свобода людини	
Здоров'я	Демографічна характеристика (народжуваність, смертність, захворюваність, тривалість життя)	Середня очікувана тривалість життя при народженні. Материнська смертність. Частка дітей, що народилися з вагою, меншою ніж 2,5 кг
Інфраструктура	Зайнятість та умови праці. Транспортні засоби. Житлові умови. Забезпеченість споживчими благами тривалого користування (авто, холодильник, телевізор)	Відсоток безробіття. Забезпеченість житлом (кількість осіб на одну кімнату, крім кухні та ванної)

СНІД – 0,6 і 2,8%, хвороби системи кровообігу – 18,5 і 35,5%. Загальний коефіцієнт смертності населення (кількість померлих на 1000 осіб) в Україні є одним із найвищих у Європі. У 2011 р. він становив 14,5, тоді як, приміром, у Нідерландах – 8,3, Норвегії – 9,2, Туреччині – 6,1 [2; с. 531–532]. Це й спричинює зменшення загальної чисельності населення (рис. 2).

З одного боку, низький рівень здоров'я українців, висока захворюваність і смертність є результатом недостатньої ефективності економіки. З другого – здоров'я нації виступає одним із важливих чинників економічного зростання. Адже, як вказано у преамбулі Статуту ВООЗ, здоров'я – це не лише рівень фізичного розвитку людини, але й стан духовного благополуччя, що формує внутрішній світ особистості, її адаптаційні можливості.

Як зазначає Н. Менк'ю, фундаментом високого рівня життя слугує підвищення продуктивності праці, а отже, забезпечення доступу громадян до освіти, передових технологій, засобів і знарядь праці [5]. Цьому має

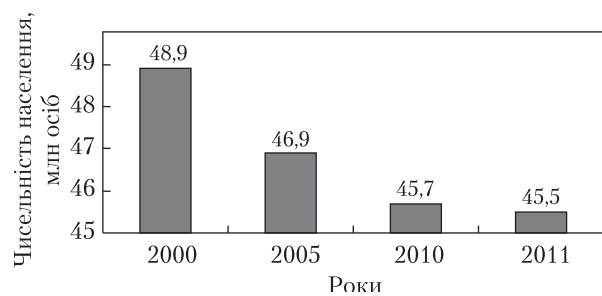

Рис. 2. Динаміка зміни чисельності населення в середньому за рік

сприяти реалізація Програми економічних реформ України на 2010–2014 роки «Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава» та щорічного Послання Президента України до Верховної Ради України, в яких особливу увагу приділено необхідності подальшої трансформації державної політики стосовно доходів населення, поєднання соціальних програм із заходами у сфері зайнятості, реформування систем охорони здоров'я, освіти, поліпшення якості кадрового забезпечення [6].

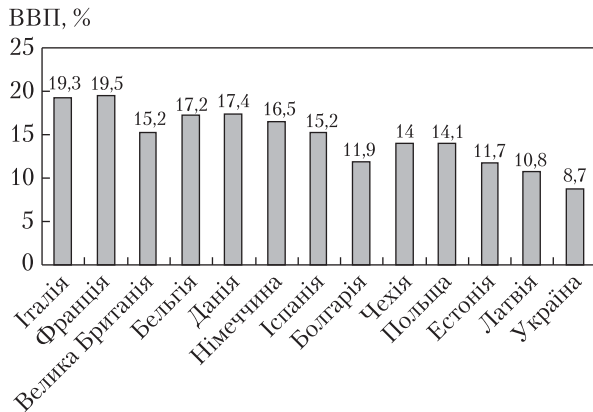

Рис. 3. Соціальні видатки, % ВВП, 2011 р.

У цьому контексті вкрай важливо здійснити структурну перебудову економіки передусім на користь тих сфер економічної діяльності, що забезпечують усі галузі висококваліфікованими кадрами. Такою сферою, як відомо, є соціогуманітарна, яка, з одного боку, сприяє економічному зростанню, а з другого — сама залежить від розвитку економіки. Останнім часом збільшуються державні видатки як на соціогуманітарну сферу загалом, так і на її основні складники (табл. 3).

Табл. 3. Динаміка державних видатків на соціогуманітарну сферу, млрд грн [7, 8]

Категорія видатків	2003	2005	2010	2011	2011 до 2003, разів
ВВП, усього	267,3	441,4	1094,6	1314,0	5,0
Соціальні видатки зведеного бюджету	37,5	82,4	229,1	240,5	6,2
— у т. ч. на охорону здоров'я	9,7	15,5	44,7	48,9	4,7
— на освіту	14,9	26,8	79,8	86,2	5,9
Відношення соціальних видатків до ВВП, %	25,6	35,4	40,1	35,9	—

Проте ці видатки набагато менші, ніж у країнах Західної Європи (рис. 3), що позначається на розвитку зазначеної сфери і окремих її ланок.

У ХХІ ст. стійкою загальносвітовою тенденцією стало зростання значення соціогуманітарної сфери в розвитку суспільства та економіки. Нині вона надзвичайно активно впливає на всі інші сфери життя. Водночас її прогрес у свою чергу дедалі більше залежить від темпів прирощення наукових знань. У суспільстві, заснованому на знаннях, домінуюча роль у забезпеченні не лише економічного зростання, а й високої якості життя належить соціогуманітарній сфері. У багатьох високорозвинених країнах її віднесено до стратегічних національних і загальноосвітніх пріоритетів. Тож не дивно, що в Україні останнім часом упроваджують нову парадигму розвитку соціогуманітарної сфери та її складників, зокрема освіти, якій належить надзвичайно важлива роль у забезпеченні позитивної економічної динаміки. Скажімо, М. Портер високу кваліфікацію персоналу відносить до визначальних конкурентних переваг [9]. Аналіз розвитку економік провідних держав світу свідчить про прямий зв'язок масштабів зростання ВВП і збільшення інвестицій у нові знання. Не випадково в розвинених країнах в останні десятиріччя 80–90% росту ВВП відбувається завдяки високим технологіям та освітньо-науковому комплексу, який і забезпечує їх появу й розвиток (табл. 4).

Як видно з табл. 4, США — світовий лідер як за провідними університетами, так і за величиною ВВП. До речі, серед 10 найкращих університетів світу в 2012 р. 6 розташовані в США (Массачусетський технологічний інститут — МТІ, Стенфордський університет, Університет Карнегі Меллона, Каліфорнійський, Гарвардський, Принстонський університети). Чотири інших — це Оксфордський і Кембриджський університети (Велика Британія), Вища технічна школа Цюриха (Швейцарія), Національний університет Сінгапура.

Освіта в Україні має значний потенціал, чому сприяє наявність широкої мережі навчальних закладів, кількість працівників, зайнятих у сфері освіти, масштаби підготовки кадрів тощо. Нині в нашій державі функціонує 16,1 тис. дошкільних навчальних закладів, 19,9 тис. — загальноосвітніх, 846 — вищих. Якщо у зв'язку з демографічною ситуацією частка осіб, які навчаються в середніх і професійно-технічних освітніх закладах, зменшується, то у вищих — зростає (табл. 5).

Незважаючи на широку мережу навчальних закладів, значну кількість студентів ВНЗ III–IV р. а., серед 500 найкращих університетів світу, на жаль, немає жодного українського за будь-яким науковим напрямом (табл. 6).

Тому освіта України в цілому і вища зокрема потребує модернізації, переведення її розвитку на інноваційний шлях. Сьогодні вкрай важливо створити інноваційне середовище для підготовки спеціалістів для нової економіки. Термін «інновація» у XIX ст. пов'язували зі змінами в культурі. Лише в XX ст. його було введено в економічну науку. Так, у 1909 р. Вернер Замбарт у статті «Капіталістичний підприємець» обґрунтував концепцію підприємця як інноватора. Він підкреслив, що основною функцією підприємства є отримання прибутку, поєднане з наповнюванням ринку технічними новинками. В 1911 р. Йозеф Шумпетер висунув більш загальну концепцію інноваційного підприємництва, звертаючи увагу на те, що підприємець винаходить нові комбінації факторів виробництва, які є джерелом прибутку. Наприкінці 30-х років Шумпетер окреслив різні базові інновації, що стало важливим кроком у формуванні теорії інновації. У 80-х роках у країнах із розвинутою економікою почали виникати вже національні інноваційні системи.

На інноваційний шлях поступово переходить і вища освіта України, яка сьогодні, на жаль, ще не гарантує не лише високих доходів, але й робочого місця. Серед причин цього — дисбаланс між ринком освіти та праці. 60% молодих фахівців після закінчення вищого

Табл. 4.
Рейтинг університетів та економічних показників провідних країн світу [10]

Країна	Місце за ВВП	Середній рейтинг університету
США	1	1
Японія	2	2
Китай	3	3
Німеччина	4	3
Франція	5	25
Велика Британія	6	2
Італія	7	14
Іспанія	9	7
Канада	10	4

Табл. 5.
Динаміка чисельності осіб, які навчаються, у розрахунку на 10 тис. населення [2; с. 437]

	2000/01	2005/06	2008/09	2011/12	2011/12 до 2000/01, %
У загальноосвітніх навчальних закладах	1372	1151	1001	941	68,6
У ПТНЗ	107	106	96	90	84,1
У ВНЗ:					
I–II р. а.	107	108	87	78	72,9
III–IV р. а.	285	470	512	428	150,2

Табл. 6.
Провідні університети світу за науковими напрямками, 2011 р. [11]

Науковий напрям	Оксфордський	Кембриджський	Гарвардський	МТП	Токійський	Цюрихський	Люксембурзький
Фізика та астрономія	3	1	2	4	11	10	14
Математика	6	3	1	2	32	10	26
Медицина	4	2	1	3	2	51–100	15
Економіка та економетрика	5	6	1	2	26	51–100	16
Право	2	3	1	–	–	51–100	9
Філософія	2	3	1	14	–	–	15
Географія	1	4	3	18	12	51–100	22

навчального закладу нерідко вимушені міняти професію, спеціальність, отримувати додаткову післявишівську освіту. Нині значна частина ВНЗ зорієнтована не на попит підприємств на певних фахівців, а на попит на освітні послуги з боку студентської молоді, яка не завжди обізнана з реальними потребами економіки і керується престижем спеціальності. Серед населення й сьогодні найпрестижнішими залишаються професії юриста, економіста, програміста, медика, менеджера, дизайнера, банкіра, підприємця, перекладача тощо. Незатребуваність ринком праці випускників багатьох вищих навчальних закладів зумовлює соціальну дестабілізацію, негативно позначається на використанні інтелектуального потенціалу країни в цілому.

Важливим показником переходу освіти, зокрема вищої, на інноваційний шлях розвитку є впровадження у вищих навчальних закладах Болонської системи навчання, що передбачає:

- рейтингове оцінювання знань студентів;
- систему залікових одиниць;
- поглиблене вивчення іноземних мов;
- упровадження нових освітніх технологій¹, у тому числі дистанційних;
- конструктивну взаємодію вищих навчальних закладів із роботодавцями;
- індивідуалізацію навчального процесу;
- використання в навчальному процесі новітніх технологій, досягнень науки і техніки (конкретних зразків унікальних приладів, комплексів, програмних систем, доступних студентам під час навчання).

Впровадження інновацій у навчально-виховний процес означає введення нового в усі структурні елементи освітньої діяльності: мету, зміст, методи і форми навчання та виховання; організацію спільної діяльності викладача і студента; реалізацію нових рішень, пер-

спективних проєктів в економічному, соціальному, освітньому та науковому житті країни. У світі в цьому контексті вже накопичено великий досвід, і не потрібно винаходити «велосипед», а слід ефективно, враховуючи реальні обставини, використати ті напрацювання, що вже маємо. Скажімо, свого часу в Японії було сформовано модель «наздоганяльного» розвитку, яку успішно застосували «азійські тигри» — Південна Корея та Сінгапур, досягнувши в умовах обмежених ресурсів значних успіхів у соціально-економічній сфері.

Світова практика, насамперед таких держав, як Велика Британія, США, Австралія, свідчить, що успіхів у розвитку та впровадженні інновацій у виробництво досягають ті країни, де інновації запроваджують на всіх етапах управління навчальним процесом — під час його планування, організації та контролю. Тобто інноваційне забезпечення навчально-виховного процесу дає змогу вдосконалити всі складові освітньої діяльності, позбутися тих ускладнень, які нерідко мають місце в разі запозичення чужих інновацій без урахування особливостей і можливостей власного навчального закладу, завищення самооцінки інноваційного потенціалу нововведень, невміння розрізнити реальні та уявні інновації.

Водночас інноваційні технології, впроваджені в освіту, слугують важливим чинником її модернізації. Модернізацію освітньої сфери ми розглядаємо як прогрес, спрямований на забезпечення консолідації ресурсів; накопичення позитивного досвіду запровадження інноваційних технологій; інтеграції освіти й реального сектора економіки; розширення фінансово-господарської, наукової самостійності навчальних закладів; високої якості освіти.

Якість освіти — це соціально-економічна категорія, що відображає її ефективність, а також відповідність потребам особи, суспільства, держави, акцентуючи увагу на контролі за якістю навчання. Без забезпечення цього неможливо долучитися до сучасних глобальних економічних процесів. Тому підвищення якості освіти, як передумова досягнення високого рівня добробуту

¹ Налічують близько 300 дефініцій цього поняття, що різняться не лише за формою, але й за вкладеним у них змістом. ЮНЕСКО трактує «педагогічну технологію» як конструювання й оцінювання освітніх процесів шляхом урахування людських, часових та інших ресурсів для досягнення ефективності освіти.

населення, залишається одним із найважливіших завдань, складниками якого є:

- розвиток творчих здібностей кожної особистості, людського потенціалу в цілому;
- формування професійно-кваліфікаційної структури суспільства;
- виховання в молоді інтересу до знань, який нині, на жаль, відсутній у значній її частині. Водночас молодим людям нерідко притаманне несприйняття трудової діяльності зі здобуття нових знань, які слід розглядати як багатство на шляху до життєвого успіху. В результаті в цілому знижується елементарна грамотність населення.

У цьому контексті важливо залучити всі чинники, що сприяють подоланню зазначених негативних явищ, зокрема — активно використовувати інформаційно-освітнє середовище, інтернет-технології, комп'ютерні мультимедійні засоби тощо. Світовий досвід свідчить, що підготовку висококваліфікованих кадрів забезпечують лише технології нового типу, побудовані не на принципі трансляції та подальшого засвоєння знань, а на принципі їх створення, конструювання, породження і сприяння реалізації та визначення індивідуальної освітньої траєкторії, сформованої в рамках сучасних технологій.

Водночас із розвитком інформаційно-комунікаційних технологій, їх швидким упровадженням у всі сфери людської діяльності гостро постає питання підвищення ефективності взаємодії людини та комп'ютера. До речі, значну увагу цим проблемам приділено в дослідженнях М. Бабанова, Л. Бехтерева, В. Вільчинського, С. Єфремова, В. Зіміна, В. Матвеева, М. Пасталюка, А. Хуторського та багато інших. У їхніх роботах підкреслено необхідність використовувати в підготовці кадрів компетентнісний підхід, який виступає домінантою оновлення змісту навчального процесу, включаючи, окрім передавання знань, загальнокультурну та професійну підготовку майбутнього фахівця, орієнтацію освіти на розвиток особистості.

Компетентність — це цілісний рівень, інтегральна характеристика особистості спеціаліста, який володіє такими якостями:

- перцептивно-гностичні (потреба в постійному оновленні та збагаченні знань, інтелектуальна активність, дослідницький стиль, оригінальність і критичність мислення, здатність до нестандартних рішень, інтуїція, об'єктивність, затребуваність досвіду старших колег);
- професійні (високий професіоналізм, працездатність);
- організаторські;
- комунікативні (готовність до діалогу, відкритість, толерантність, емпатійність — співчуття, здатність відчувати емоційний стан інших людей, співпереживати);
- експресивні (емоційність, чуйність);
- рефлексивні (дотримання валеологічного принципу, позитивне ставлення до фізичного здоров'я та духовно-морального статусу) [12].

Підготовці компетентних фахівців сприяє модернізація освіти. Є багато шляхів її реалізації, серед них — інтеграція освіти та науки, місія якої полягає у здійсненні науково-освітньої діяльності. Успішність підготовки кадрів залежить від безпосереднього контакту студентів із науковцями. Отже, під час навчання важливо забезпечити:

- єдність професійного та людського розвитку особистості;
- розуміння інтелектуальної діяльності як професії, вироблення дослідницьких здібностей;
- партнерство всіх учасників освітнього процесу тощо.

Інтеграція освіти та науки — це не асиміляція, не синтез, а добровільний взаємовигідний зустрічний рух з метою створення такої цілісності, що адаптує їхні найкращі властивості. У сучасних умовах інтеграція освіти й науки має такі прояви:

- антропоцентричний характер впливу на інтеграційні процеси в інших сферах суспільної діяльності;
- інтеграція освіти з наукою за темпами випереджає інтеграцію з іншими сферами;
- сприяння досягненню цілісного соціально-економічного ефекту в суспільстві.

Оскільки освіта та наука є самостійними секторами економіки, то їхня інтеграція охоплює всі рівні — «мікро», «мезо», «макро». Вона проявляється у взаємодії двох сфер між собою, тобто співробітництві наукових організацій із вищими навчальними закладами. Щоправда, останнім часом відбувається взаємодія освіти і науки не лише між собою, а й з виробництвом, бізнесом, культурою, органами державного управління.

Нині, як відомо, з'явилися дослідницькі вищі навчальні заклади. З одного боку, надання такого статусу свідчить про визнання заслуг вишу як важливого наукового й освітнього центру, а з другого — зумовлює підвищення вимог до його діяльності. Зрозуміло, що не лише дослідницький, але й кожен ВНЗ має забезпечувати досягнення цільових індикаторів, установлених для навчального закладу. Однак передусім це стосується дослідницьких університетів, зокрема щодо збільшення віддачі від вкладених у них ресурсів, досягнення цільових індикаторів, якості наукових робіт, створення малих підприємств, на яких упроваджують результати досліджень науковців. Організація широкої мережі дослідницьких університетів дозволить:

- посилити наукові розробки у вищих навчальних закладах, у тому числі завдяки залученню до викладацької та наукової роботи авторитетних фахівців;
- активізувати розвиток інноваційної інфраструктури ВНЗ (створення нових інжинірингових структур, центрів колективного доступу до наукового обладнання, бізнес-інкубаторів, програм підготовки управлінських кадрів для малого бізнесу тощо);
- зорієнтувати наукову діяльність університетів на розроблення технологій, затребуваних реальним сектором економіки;
- стимулювати кооперацію бізнесу з вищою школою.

Дослідницькі університети — це свого роду освітньо-науково-виробничі комплекси, в яких студенти реалізують не лише освітню, але й дослідницьку, комунікативну та самоуправлінську функції, а всі структур-

ні елементи доповнюють один одного. В таких умовах з метою підвищення ефективності діяльності університету кожен структурний елемент має враховувати вимоги й потреби ринку праці і конкретних роботодавців. Це особливо важливо нині, коли підготовка кадрів у вищих навчальних закладах вступила в протиріччя з традиційною структурою підготовки, номенклатурою спеціальностей і спеціалізацій, тривалістю навчання певного фахівця. Проявом такої суперечності є те, що студенти намагаються отримати додаткові вміння. Їхні інтереси постійно зміщуються у сфері економіки, менеджменту, юриспруденції, іноземних мов тощо. У цьому контексті, реагуючи на запити студентства, аналізуючи кон'юнктуру ринку праці, навчальні заклади мають дослідити не лише економічні, але й соціальні, психологічні, політичні фактори, що на нього впливають.

Цьому має сприяти й реалізація Указу Президента України «Про заходи щодо забезпечення пріоритетного розвитку освіти в Україні» (2010) та нового Закону України «Про зайнятість населення», що, зокрема, покликаний кардинально змінити взаємовідносини між роботодавцями, найманими працівниками та навчальними закладами, забезпечити успішне працевлаштування випускників ВНЗ. Тобто в умовах ринку, конкуренції в центрі уваги вищої школи мають стояти не лише проблеми професіоналізму майбутніх спеціалістів, але й їхньої конкурентоспроможності. Ринок вносить принципові зміни в систему стосунків освіти й виробництва, висуває нові вимоги до особистості працівника, який сьогодні має бути зацікавлений в одержанні освіти на рівні найкращих світових досягнень. А тому підготовку фахівців варто розглядати крізь призму вимог, що ставить ринок до професійної освіти, до особистості випускника, до виробництва. Тобто під час підготовки кадрів слід урахувати:

- гостру зацікавленість усіх галузей економіки у професіоналах високої кваліфікації, компетентних саме з того профілю, який є необхідним нині;

- конкуренцію працівників на фоні безробіття, яка висуває вимоги не до формально одержаної освіти, а до фактичної кваліфікації, відображеної в реальних знаннях, уміннях, навичках та інших якостях особистості;
- нові взаємовідносини системи професійної освіти з наукою (зокрема, економічною, педагогічною, психологічною тощо).

Ці особливості ринку ведуть до кардинальних змін у сфері вищої освіти, що передбачають необхідність:

- підвищення ролі гнучких і динамічних освітніх структур;
- перегляду системи критеріїв оцінювання особистісних і професійних якостей випускників на всіх ступенях освіти, а також системи підготовки, підвищення кваліфікації та перепідготовки викладацьких кадрів;
- акцентування уваги на гуманітарних аспектах освіти, а саме: на формуванні особистісних якостей людини, зокрема, таких як відповідальність, ініціативність, професійна компетентність і мобільність тощо.

Таким чином, модернізація вищої освіти — це шлях до створення умов, які мотивують повніше й ефективніше використовувати інноваційний потенціал навчальних закладів для забезпечення прискореного економічного зростання на інноваційній основі, підвищення продуктивності праці².

Забезпечити перехід економіки на інноваційний шлях розвитку здатна тісна співпраця вищого навчального закладу та підприємства, де студенти можуть проходити практику, разом з викладачами брати активну участь в інноваційних проектах, виконувати наукові дослідження на замовлення підприємств, здійснювати експертизи, економічні розрахунки, розробляти управлінські рішення тощо.

² Як стверджує Б. Меєрзон, лише 10% зайнятого населення працює творчо, з великою віддачею, керуючись бажанням зробити щось корисне для виробництва, заради задоволення почуття власної гідності. Решту 90% спонукати до високопродуктивної, ініціативної праці може тільки особистий інтерес, визнання заслуг. Це свідчить про те, що потрібно застосовувати різні способи мотивації до праці.

Інтеграція освіти й виробництва сприяє не лише активізації впровадження нових технологій у систему підготовки кадрів, але й забезпеченню студентів випереджувальними знаннями, тобто такими, які ще не знайшли практичного застосування і не відображені в навчальній літературі. Для повноцінного виконання тих чи інших видів діяльності однієї одержаної освіти, як правило, не вистачає. Тому останнім часом у багатьох країнах світу з метою забезпечення належної якості кадрового потенціалу склалася практика перепідготовки та підвищення кваліфікації спеціалістів, здобуття додаткової освіти, яка відповідає поточним потребам у професійних кадрах, що сприяє доведенню фахівця до того рівня, щоб він став затребуваним на ринку праці. Саме такий підхід дає змогу гармонізувати систему підготовки кадрів із вимогами ринку праці, динамікою соціально-економічного розвитку. Адже економіка, побудована на знаннях, потребує від фахівців не лише ґрунтовної теоретичної підготовки, а й підвищеного почуття відповідальності, глибокої професійної компетентності, розвинутої комунікабельності тощо.

Таким чином, в основу парадигми сучасної соціогуманітарної сфери необхідно покласти три складники — наукові інноваційні підходи, розвиток і виховання, забезпечивши:

- формування інноваційної бази підготовки головної продуктивної сили до ефективної праці;
- активізацію розвитку системи наукових і прикладних досліджень у вищих навчальних закладах;
- проведення гнучкої кадрової політики, залучення до викладацької роботи відомих фахівців провідних університетів світу на основі кооперації, а також найкращих професіоналів-практиків;
- створення необхідної ресурсної бази для здійснення соціогуманітарної діяльності на рівні національних і світових стандартів.

Саме такий підхід, на наш погляд, сприятиме прискоренню розвитку економіки в Україні на інноваційній основі.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. *Тарнавская Н.* Развитие теории конкурентных преимуществ в условиях экспансии нововведений // Экономика Украины. — 2011. — № 4. — С. 16–27.
2. Статистичний щорічник України за 2011 рік. — К.: Август Трейд, 2012. — 560 с.
3. *Герасименко С.С., Чуприна О.А., Чуприна О.О.* Багатомірний порівняльний аналіз в оцінюванні бідності // Статистика України. — 2012. — № 2. — С. 63.
4. http://iru/biblion/archiv/book/no-name_cocstat/ec4/asp.
5. *Менкью Н.Г.* Принципы макроэкономики. — СПб.: Питер, 2008. — С. 38.
6. Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава: програма економічних реформ України на 2010–2014 роки. — http://www.president.gov.ua/docs/Programa_reform_FJNAC_1.pdf; Щорічне послання Президента України до Верховної Ради України. — К.: НУСД, 2012. — 256 с.
7. Державна служба статистики України. — <http://www.ukrstat.gov.ua>.
8. Державна казначейська служба України. — <http://www.treasury.gov.ua>.
9. *Портер М.* Конкуренция. — М.; СПб.; К.: Вильямс, 2006. — 602 с.
10. *Шапошник В.А.* Наука и образование // Вестник ВГУ. Серия: Проблемы высшего образования. — 2010. — № 1. — С. 21.
11. *Балацкий Е.* Мировой опыт составления и использования рейтингов университетских факультетов // Общество и экономика. — 2012. — № 9. — С. 160.
12. *Артохов В.Г., Хицова Л.Н.* Мотивационно-рефлексивные составляющие образовательной системы университета в реализации путей становления индивидуальной траектории обучающихся // Вестник ВГУ. Серия: Проблемы высшего образования. — 2010. — № 2. — С. 31.
13. *Гаращук О.В., Куценко В.І.* Освітня траекторія в контексті її модернізації // Вісник КНУТД. — 2012. — № 5(67). — С. 303–314.
14. Закон України «Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки». — <http://www.zakon2.rada.gov.ua/laws/show/537-16>.
15. Инновационная деятельность вузов: принципы и механизмы образования // Высшее образование. — 2006. — № 5.
16. *Куценко В.І.* Сталий розвиток: стратегія і тактика формування через призму соціогуманітарної сфери / за наук. ред. С.О. Лизуна. — К.: ДУ ІЕПСР НАН України, 2012. — 168 с.
17. *Гаращук О.В., Куценко В.І.* Якісна освіта — запорука економічного зростання та розвитку // Экономика Крыма. — 2012. — № 1(38). — С. 141–146.
18. *Меерзон Б.* Повышение эффективности труда — обеспеченный выход из экономического кризиса // Экономика и управление. — 2009. — № 3. — С. 21.
19. *Полонский В.* Инновации в образовании — методический анализ // Инновации в образовании. — 2007. — № 2. — С. 4–13.
20. *Розина Н.М.* О реализации положений Болонской декларации в системе высшего профессионального образования Российской Федерации // Инновации в образовании. — 2005. — № 6. — С. 5–24.
21. *Салли Дж., Хартман А.* Инновации в распределении общественных фондов // Экономика образования. — 2006. — № 4(35). — С. 127–130.

Стаття надійшла 11.01.2013 р.

В.І. Куценко¹, Е.В. Гаращук²

¹ Государственное учреждение «Институт экономики природопользования и устойчивого развития Национальной академии наук Украины»
бульв. Тараса Шевченко, 60, Киев, 01032, Украина
² Государственная инспекция учебных заведений Украины
ул. Метростроевская, 5б, Киев, 03065, Украина

НОВАЯ ПАРАДИГМА СОЦИОГУМАНИТАРНОГО РАЗВИТИЯ – ВАЖНЫЙ ФАКТОР ФОРМИРОВАНИЯ НАЦИОНАЛЬНОЙ ИННОВАЦИОННОЙ ЭКОНОМИКИ

В статье раскрыто значение социогуманитарной сферы в развитии экономики и общества, проанализировано ее современное состояние, выявлены основные проблемы и обоснована новая парадигма социогуманитарного развития как важный фактор перевода экономики Украины на инновационный путь.

Ключевые слова: парадигма, инновации, экономика, социогуманитарная сфера.

V.I. Kutsenko¹, O.V. Garashchuk²

¹ Public Institution «Institute of Environmental Economics and Sustainable Development of National Academy of Sciences of Ukraine»
60 Tarasa Shevchenka Blvd., Kyiv, 01032, Ukraine
² State Inspection of the Educational Institutions of Ukraine
5b Metrobudivska St., Kyiv, 03065, Ukraine

NEW PARADIGM OF SOCIO-HUMANITARIAN DEVELOPMENT – IMPORTANT FACTOR OF NATIONAL INNOVATION ECONOMY FORMATION

The paper shows the value of socio-humanitarian sphere in the development of economy and society, analyzes its current state, basic problems and justifies the new paradigm of socio-humanitarian development as an important factor in the transfer of Ukraine's economy to an innovative way.

Keywords: paradigm, innovation, economy, socio-humanitarian sphere.